

4.4. Політичні проблеми міжнародних систем та глобального розвитку

Основні засади національної безпеки Франції

Малиновська Наталія Вікторівна, аспірантка

Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки

У сучасному мінливому світі стрімко простежується перерозподіл світу, держави стоять перед новими викликами часу, а насамперед захистом власних кордонів. Це ж питання постає і перед Францією. Крім безпеки держави на Європейському континенті, вона ставить перед собою завдання захисту заморських володінь і країн, які півстоліття тому були її колоніями.

Конституція Французької Республіки закріплює основні принципи національної безпеки та оборони держави, її завдання, гарантії військовослужбовців. У випадку загрози інститутам республіки, незалежності нації, цілісності її території чи виконанню її міжнародних обов'язків, президент ухвалює необхідні рішення, продиктовані обставинами, після офіційної консультації з прем'єр-міністром, з представниками палат та Конституційною радою. Головнокомандувачем збройних сил держави є президент, але рішення щодо початку ведення війни приймає парламент [6]. У законодавчій базі Франції міститься ряд нормативних актів та законів, які регулюють військову повинність, укомплектованість та діяльність збройних сил. Це зокрема, Кодекс про національну повинність (1971 р.), Закон про загальний статус військовослужбовців (1972 р.), Дисциплінарний статут Збройних сил (1975 р.), Кодекс військової юстиції (1982 р.) [4, с. 303]. Проте найповнішим юридичним документом, в якому містяться основні положення національної оборони, військова реформа, покликані захистити свою територію та інтереси у міжнародній політиці, статус великої держави та обґрунтувати власну присутність у гарячих точках поза своїми кордонами є «Біла книга з питань оборони Франції».

«Біла книга» Франції є найважливіший документ в сфері безпеки та оборони, яка включає стратегічні цілі зовнішньої політики в глобальному вимірі, стратегію захисту та оборони держави, стан та забезпечення внутрішніх військ, обороноздатність країни, співпрацю з міжнародними організаціями, збереження миру та безпеки на континенті та у світі. «Біла книга» виходила в чотирьох редакціях французьких президентів – Жоржа Помпіду (1972 р.), Жака Ширака (1994 р.), Ніколя Саркозі (2008 р.), Франсуа Олланда (2013 р.) та відповідала викликам зовнішньої політики, амбіціям Франції та стану міжнародних відносин. Головні завдання та мету документу найкраще пояснює той факт, що її основоположником був перший президент V Республіки, генерал Шарль де Голль.

Переоцінити важливість документи складно. Після Другої світової війни Франція перебувала у скрутному становищі. Вона пройшла війну, але не вийшла з неї переможницею. Де Голль бачив своє головне завдання у відновленні віри французів у месіанську роль своєї держави, її велич та домінуюче становище у світі. Франція мала зберегти власне обличчя, не розчиняючись у наднаціональних структурах, в яких би їй довелося відмовлятися від своєї оборони, своєї політики, своєї долі на користь атлантичної гегемонії і поступитися іншим впливом, співпрацею і дружбою, які належали їй в країнах «третього світу». Де Голль вбачав вихід в ядерній зброї, яка позбавила б Францію будь-якої небезпеки агресії [5, с. 188].

У 1960 р. генералом де Голлем був затверджений план реалізації чотирьох ядерних програм, розрахованих на 1960 – 1982 рр. У 1964 р. ввели в дію перші ескадрильї французьких атомних бомбардувальників. У червні 1964 р. президент урочисто заявив про те, що Франція стала ядерною державою та відмовилася у 1970 р. приєднуватися до Договору про непоширення ядерної зброї [8, с. 30]. Відтак, прагнучи самостійно використовувати свій ядерний арсенал і зупинити посягання Сполучених Штатів на свою зовнішню політику, у 1966 р. за рішенням президента Шарля де Голля Франція вийшла зі складу НАТО [9]. Це стало однією із причин появи «Білої книги». Головними

принципами оборонної політики генерала, які згодом увійшли в документ були: 1) відповідальність за безпеку держави; 2) відмова від будь-якої інтеграції, яка не дає можливості діяти в рамках союзів, склад і сфера діяльності, яких можуть розвиватися; 3) озброєння військовими засобами, що дозволяють Франції грати у світі ту роль, на яку вона претендує [5, с. 219]. Покинувши на чотири десятки Північноатлантичний альянс, Франція зосередилася на власній безпеці та нарощенні військової могутності. Підтвердження цьому є «Біла книга» 1972 р., як перший документ, що повністю охоплював напрямок обороноздатності Франції. Де Голль виходив з того, що не будучи в складі НАТО, Франція мала самостійно захистити власні кордони та при потребі виступити на захист інших держав. З моменту знаменитої промови 18 червня 1940 р. на Лондонському радіо до французів продовжувати супротив, цілі де Голля не змінилися. Він прагнув повернути деморалізованому французькому суспільству віру у власну перемогу, досягнути національної незалежності та зміни міжнародного порядку на основі гегемонії двох наддержав [7, с. 442].

На посту президента Ш. де Голля змінив голліст Жорж Помпиду. Він дотримувався військової доктрини свого попередника, яка з уточненнями була опублікована у «Білій книзі по національній обороні». Перший том вийшов у 1972 р., другий – у 1973 р. Зазначений документ був покликаний дати детальну відповідь на два головні питання: що має захищати Франція і якими засобами? [8, с. 44]

Соціаліст Франсуа Міттеран, балотуючись на найвищий пост в державі, пропонував свій варіант поведінки Франції на міжнародній арені, але прийшовши до влади притримувався голлістських принципів, перш за все, принципу захисту «національної незалежності» [8, с. 59]. Міттеран одночасно критикував де Голля за його незгоду з політикою контролю над озброєнням і за створення ядерних ударних сил [3, с.3], але продовжував ту ж лінію, представляючи Францію місіонером, який бореться зі світовим диктатом двох імперій США і СРСР [7, с.446].

Про підтримку доктрини стримування Ф. Міттеран офіційно заявив у 1978 р., але тільки на початку 1990-х рр. після зникнення радянської загрози Франція активізувала зусилля у сфері роззброєння. У квітні 1992 р. і до завершення своїх повноважень Міттеран прийняв рішення про тимчасове припинення ядерних випробувань. 3 серпня 1992 р. Франція офіційно приєдналася до Договору про непоширення ядерної зброї [3, с. 3].

По завершенні «холодної війни» для Франції також настав новий етап. Її керівникам було важко позбутися статус-кво ялтинсько-постдамської системи. Франція мала знайти принципово нові зовнішньополітичні орієнтири у мінливій міжнародній системі [7, с. 449]. Нові виклики змусили наступних французьких президентів готувати власні варіанти «Білої книги» та відповідно пріоритети у зовнішній політиці.

У 1994 р. була прийнята друга «Біла книга» і розроблена комплексна програма розвитку озброєнь яка визначає розвиток військової політики й економіки Франції аж до 2015 р. [2]. Головними напрямками військової реформи нового президента Жака Ширака стали перехід армії на професійну основу та скорочення військових витрат. Іншим важливим кроком була повна заборона ядерних випробувань. Франція – перша серед ядерних держав виступила за «нульовий варіант». 22 лютого 1996 р. Ж. Ширак оголосив про ліквідацію центру ядерних досліджень у Французькій Полінезії та закриття заводів по виробництву збройного плутонія й урану та демонтаж їхнього обладнання [8, с. 90]. Це рішення відповідно стало початком перемовин повернення Франції до Північноатлантичного альянсу. Проте Франція знову переоцінила свої позиції і продиктовані нею умови стали на заваді приєднанню до НАТО.

Під час другої каденції Ж. Ширака головним завданням французької дипломатії стала безпека громадян Франції, на що вплинув теракт 11 вересня 2001 р. у Нью-Йорку, США. До голоду, СНІДу, злочинів проти навколишнього середовища, фінансових криз, додалися тероризм, поширення зброї масового ураження, організована злочинність [8, с. 97].

Третю «Білу книгу» представив президент Ніколя Саркозі. Його проамериканський курс повернув Францію до НАТО та продовжив військову реформу до 2025 р. Н. Саркозі виділив п'ять стратегічних завдань: 1) досягнення автономії у прийнятті рішень; 2) політика «стримування» як гарантія незалежності держави; 3) захист національної території шляхом хімічного, біологічного, радіологічного, ядерного обладнання; 4) можливість втручання в стратегічну дугу від Атлантичного до Індійського океану; 5) визнання переорієнтації для запобігання криз [10]. Проте жорстка поведінка президента, міжнародні скандали щодо підтримки Францією диктаторських режимів в Африці створили негативний вплив на імідж Франції. Його конкурент на виборах та наступник соціаліст Франсуа Олланд вже з перших днів продемонстрував, що його каденція матиме суттєві відмінності.

У «Білій книзі» Ф. Олланд традиційно окреслив завдання – захист, стримування, реагування. Різкою відмінністю в документі є визнання військових операцій в якості «найважливішого елемента» безпеки. Відтак дії Франції в Афганістані, Кот-д-Івуарі, Лівії, Малі вплинули на концептуальні погляди керівництва країни, яке зайняло позицію активного втручання в іноземні конфлікти під виглядом захисту національних інтересів [1].

Успіх зовнішньої політики Франції пов'язаний із послідовністю керівників держави. Де Голль заклав настільки міцний фундамент зовнішньої політики V Республіки, що він став каркасом для наступних президентів, незалежно від їхніх політичних ідеологій. Французькі президенти почасти розривалися між створенням європейської зони безпеки, де б Франція займала лідируючу позицію і щоразу зазнаючи поразки та невизнання свого домінуючого становища, поверталися до звичної для себе концепції «національної незалежності». Характерно, що після надання незалежності своїм колоніям, з кожною наступною редакцією «Білої книги» сфера впливу та стратегічні завдання постійно збільшувалися. Врешті, Ф. Олланд в останньому документі надав законне обґрунтування військовій інтервенції Франції.

Список використаних джерел

1. «Белая книга» об обороне и национальной безопасности Франции [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://stranovedenie.info/belaya-kniga-ob-oborone-i-nacionalno>.
2. «Біла книга з питань оборони Франції» - програмний документ сучасної геополітики [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.experts.in.ua/baza/analitic/index.php?ELEMENT_ID=29235.
3. Бонифас Паскаль Французская политика ядерного сдерживания [Электронный ресурс] / Июнь 2001 г. – Режим доступа: <http://www.ambafrance-by.org/IMG/pdf/nuclear-2.pdf>.
4. Військове право: Підручник. Серія «Право в Збройних Силах - консультант» / Стрекозов В.Г., Кудашкин А.В. та ін. - М.: «За права військовослужбовців», – 2004. – Вип. 45. – 640 с.
5. Идеи Шарля де Голля и их развитие в XX веке / Ответственный за выпуск полковник И.В. Домнин. – М.: «Военный университет». – 1997. – с. 474
6. Полный текст Конституции 1958 года с изменениями, внесенными 23 июля 2008 года [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.conseil-constitutionnel.fr/conseil-constitutionnel/root/bank_mm/constitution/constitution_russe_version_aout2009.pdf
7. Франция. В поисках новых путей / Под ред. Ю.И. Рубинского. М.: Издательство «Весь Мир», 2007. – 626 с.
8. Шадурський В. Г. Внешняя политика Франции (1945-2002): Учеб. пособие / В. Г. Шадурський. – Мн.: БГУ, 2004. – 175 с.
9. Fiott Daniel The French White Paper on Defence and National Security: Peasebuilding, NATO, Nuclear Weapons and Space [Электронный ресурс] / ISIS Europe – European Security Review. – Number 40, September 2008. – Режим доступа: https://www.academia.edu/249769/The_French_White_Paper_on_Defence_and_National_Security_Peacebuilding_NATO_Nuclear_Weapons_and_Space.
10. Speech by M. Nicolas Sarkozy, President of the Republic, on defence and national security (excerpts) [Электронный ресурс] / Paris, 17 June 2008. – Режим доступа: <http://ambafrance-us.org/spip.php?article4531#>.